

Enskild motion

Motion till riksdagen 2015/16:2503

av Annicka Engblom (M)

Ett modernt offentligt belöningsystem

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att tillsätta en utredning angående ett modernt offentligt belöningsystem som bl.a. innebär att svenska medborgare kan belönas på samma sätt som utländska medborgare, och riksdagen tillkännager detta för regeringen.

Motivering

I de flesta länder finns sedan länge offentliga, ideella belöningsystem som innebär att staten på ett symboliskt sätt framför sin erkänsla och sitt tack till personer som utfört särskilt viktiga eller särskilt berömvärda insatser. Insatserna kan ha utförts på vitt skilda samhällsområden, till exempel inom politiken, internationella organisationer, näringslivet, den ideella sektorn, konsten, musiken, litteraturen, idrotten eller vetenskapen. Det kan handla om att belöna en livsgärning eller en enstaka, synnerligen viktig gärning. Det kan handla om att belöna det egna landets medborgare eller medborgare i andra länder.

Också Sverige har ett offentligt belöningsystem av detta slag. Det kan i huvudsak sägas ha tre beståndsdelar: ordensväsendet, kungliga medaljer och regeringens medaljer. Både ordenssystemet och medaljsystemet har anor sedan i vart fall 1700-talet och beskrivs närmare i till exempel betänkandet 1992/93:KU7.

De ordnar som ännu delas ut är Serafimerorden och Nordstjärneorden. Den förstnämnda kan tilldelas medlemmar av det svenska kungahuset samt utländska statschefer och därmed jämställda personer. Nordstjärneorden kan, på förord av regeringen, tilldelas utländska medborgare och statslösa personer som är bosatta utomlands. Nordstjärneorden är en belöning för personliga insatser för Sverige eller

svenska intressen. Enligt riksdagens utredningstjänst har den sedan 1975 delats ut till i genomsnitt 150–200 utländska medborgare per år. Sammanlagt rör det sig under denna tid alltså om 6 000–8 000 förläningar (RUT PM dnr 2011:0264).

Några få exempel på senare års mottagare av Nordstjärneorden:

Christian Vettier, seniorrådgivare vid European Spallation Source, tog i februari 2011 emot Nordstjärneorden för sitt arbete för ESS-projektet.

Torsdagen den 21 oktober 2010 förlänades guvernören i Michigan, USA, Jennifer Granholm Nordstjärneorden.

Nordstjärneorden utdelades till Siggie Loch, jazzproducent, i Berlin den 8 mars 2010.

Fem finländska medborgare tilldelades i februari 2010 Nordstjärneorden med anledning av Märkesåret 1808–09: statssekreterare Risto Volanen, kammarrådet Henry Wiklund, överdirektör Helena Edgren, musikpedagogen Mauno Järvelä och teaterchefen Jussi Helminen.

Den förra USA-ambassadören i Sverige Michael Wood förärades i maj 2009 Nordstjärneorden vid en ceremoni på svenska ambassaden i Washington DC.

Vid kungaparets besök i Thailand i februari 2005 hedrades de tre guvernörerna för provinserna Phuket, Krabi och Phang Nga – Mr Udomsak Usawarangkul, Mr Arnont Promnart och Mr Anuwat Maytheewibulwut –, för sina insatser i samband med flodvågskatastrofen 2004 genom att de tilldelades Nordstjärneorden.

Thamnoon Wanglee, f.d. verkställande direktör för Thai Airways International, hedrades med Nordstjärneorden vid kungaparets besök i Thailand 2005 för sitt aktiva främjande av turismen mellan Sverige och Thailand och för sitt stöd till scoutrörelsen.

Norska stortingets talman Jörgen Kosmo tilldelades Nordstjärneorden onsdagen den 3 november 2004. Kosmo tilldelades orden för sina insatser för att främja det norsk-svenska politiska samarbetet, bl.a. på försvarsområdet, under sina år som försvarsminister 1993–1997 och som nordisk samarbetsminister år 2001.

De kungliga medaljerna är (se www.kungahuset.se):

- Serafimermedaljen, som delas ut till personer som genom humanitär eller allmänt samhällsgagnande gärning gjort sig synnerligen förtjänta. Utdelas sparsamt, totalt 14 gånger sedan 1973, det vill säga ungefär en gång vart tredje år.
- H.M. Konungens medalj, som utdelas för framstående insatser inom Sverige eller för lång och trogen tjänst inom hovet. Den utdelas mer frekvent. Exempelvis förlänades 68 personer denna utmärkelse år 2010. 2013 var antalet 55.
- Litteris et Artibus, som förlänas för litterära och konstnärliga förtjänster till i genomsnitt fyra–sex personer om året.
- Prins Eugen-medaljen, som tilldelas konstnärer, högst tre svenska medborgare per år och en medborgare från vardera av de övriga nordiska länderna.
- Prins Carl-medaljen, som utdelas till högst en person om året för nationell eller internationell humanitär verksamhet.

Uppskattningsvis belönas på detta sätt alltså 60–80 personer per år.

Regeringen delar ut följande belöningsmedaljer (se SB PM 2006:1):

- Illis quorum meruere labores, för att belöna insatser för kulturella, vetenskapliga och andra allmännyttiga ändamål; utdelades 227 gånger åren 1975–2005, enligt SB PM 2006:1.
- För berömliga gärningar, till personer som rådigt och modigt räddat en människa i livsfara; utdelades 17 gånger 1975–2005, ungefär en gång vartannat år.
- För medborgerlig förtjänst, utdelas på i princip samma grunder som Illis quorum; utdelades 12 gånger 1975–1988; har inte utdelats sedan 1988.
- För omsorgsfull renvård, till företrädare för renskötseln; utdelades tre gånger 1975–2005.

Regeringen kan också tilldela en person professors namn på i princip samma grunder som medaljen Illis quorum utdelas. Cirka sju personer per år tilldelas professors namn, det vill säga ungefär lika många som tilldelas Illis quorum. Således belönar regeringen cirka 15 personer om året på dessa sätt. Denna redogörelse visar några omständigheter.

Svenska staten hedrar ge–200 utländska medborgare får Nordstjärneorden varje år, medan omkring 75–100 svenska medborgare årligen får en kunglig medalj eller en medalj eller professors namn av regeringen. Svenska staten hedrar utländska medborgare med belöningar av högre rang än de som tilldelas svenska medborgare. Ordnar har betydligt

högre rang än medaljer och svenska medborgare utöver kungahusets medlemmar kan sedan 1975 inte få svenska ordnar.

Det offentliga belöningssystemet består av flera belöningar som överlappar varandra. Kulturella gärningar kan belönas med HM Konungens medalj, Litteris et Artibus, Prins Eugen-medaljen, Illis quorum, För medborgerlig förtjänst och Professors namn. Allmänna samhällsinsatser, t.ex. inom politiken, kan belönas med Serafimermedaljen, HM Konungens medalj, Illis quorum och För medborgerlig förtjänst. Humanitära insatser kan belönas med Serafimermedaljen, HM Konungens medalj, Prins Carl-medaljen, Illis quorum och För medborgerlig förtjänst. Flera belöningar har kommit mer eller mindre ur bruk eller utdelas i vart fall mycket sällan: Serafimermedaljen, För medborgerlig förtjänst och För omsorgsfull renvård. Också För berömliga gärningar utdelas mycket sparsamt.

Min slutsats blir att det offentliga belöningssystemet behöver ses över och reformeras för att bättre uppfylla sina syften. Reformeringen bör syfta till att ge belöningssystemet en mer lättöverskådlig och logisk struktur än det har idag, så att överlappande och obsoleta belöningar undviks så långt det är möjligt. Reformeringen bör även syfta till att öka antalet belöningar som tilldelas svenska medborgare och att säkerställa att svenska medborgare ska kunna tilldelas belöningar av samma höga rang som utländska medborgare redan kan få, det vill säga ordnar.

Självklart är det angeläget att tacka utländska medborgare som gjort personliga insatser för Sverige och svenska intressen genom att främja handel, kulturutbyte eller andra viktiga företeelser. Att en möjlighet att ge ordnar till utländska medborgare behövs får uppfattas som att regering och riksdag även i början av 1970-talet insåg att Sverige måste kunna ge utländska medborgare belöningar av samma höga rang som andra länder gör (och som svenska medborgare kan få i andra länder). Jag vill dock framhålla att det också måste vara av stor betydelse att tacka svenska medborgare som gjort vårt land till en bättre plats att leva på. Det framstår därför som ologiskt att svenska medborgare som gjort insatser för Sverige får färre belöningar och belöningar av lägre rang än utländska medborgare som gjort insatser för Sverige.

En omständighet som vi blivit uppmärksammade på vid kontakt med en del svenska ambassadörer runt om i världen är att det ibland upplevs som besvärande att Nordstjärneorden enbart kan tilldelas utländska medborgare. I länder där det bor en hel del svenska medborgare kan det innebära att om ambassadören vill tacka två personer – en medborgare i det aktuella landet och en svensk medborgare som sedan kortare eller längre tid bor i landet – för förtjänstfulla insatser för Sverige, så kan enbart den utländska medborgaren få Nordstjärneorden. I synnerhet om personerna exempelvis bor i samma stad, har arbetat med samma projekt, känner varandra eller har gjort liknande insatser kan

det upplevas som otillfredsställande och ologiskt att ge den utländska medborgaren en kunglig orden, medan den svenska medborgaren bara kan få ett varmt tack.

Här är några kommentarer från svenska ambassadörer:

”Jag har vid flera tillfällen fått avstå från att hedra personer som om de vore utländska medborgare helt klart skulle ha föreslagits få Nordstjärneorden. Hoppas det går att få till en ändring.”

”Det finns många framstående svenskar här som gör fina insatser för Sverige. ... det är otillfredsställande att svenska medborgare inte kan få bli avtackade med Nordstjärneorden. Jag har svårt att förstå varför. Det är ju både ett bra och billigt sätt att visa uppskattning och tacksamhet.”

”... gränsdragningen mellan svensk och utländsk medborgare känns i det här sammanhanget allt mer otidsenlig och svårtillämpad. Globaliseringen innebär långt fler familjer med mer än ett medborgarskap och förändringarna i svensk medborgarskapslagstiftning har också inneburit att dubbelt medborgarskap idag är långt vanligare. Allt talar för att vi bara sett början på denna utveckling.

Det är lätt att tänka sig fall där t.ex. en betydelsefull person i utlandet, med delvis rötter i Sverige som invandrare, men som återflyttat, bör belönas med en orden, för bidrag till svenska förbindelser med hemlandet, 'beyond the call of duty'. Avgörande för om hon eller han kan förlänas en orden blir då medborgarskapet, vilket inte känns bra. Frågan kommer naturligtvis att uppstå i många fall med betydande gärningar inom offentlig tjänst, inom näringsliv och privat sektor, om kulturpersonligheter, för ledande akademiker etc., med familjebakgrund i både Sverige och andra länder.

Inom utrikesförvaltningen finns en tradition att föreslå s.k. honorärkonsuler för Nordstjärneorden efter vissa givna antal år i tjänst för Sverige. Också här uppstår naturligtvis en obekväm och som det känns idag otidsenlig diskriminering av svenska medborgare, av personer med dubbelt medborgarskap och personer som känt en vilja att behålla ett svenskt medborgarskap, trots bosättning i utlandet. Det är inte svårt att föreställa sig en situation där en person som annars hade förlänats orden inte kan få den, just därför att denne känt starka band till Sverige.”

I det sistnämnda citatet uppmärksammas den omständigheten att en person som har både svenskt och utländskt medborgarskap, något som blir allt vanligare, inte kan få Nordstjärneorden. Att ordnar åter ska kunna tilldelas svenska medborgare innebär inte

med nödvändighet att man bör göra det möjligt att ge Nordstjärneorden till svenska medborgare och/eller att man bör återaktivera Vasaorden och Svärdsorden, som förklarades vilande 1975. Detta är en av flera möjligheter. En annan möjlighet är att inrätta en eller flera nya ordnar, var och en med sin inriktning.

När möjligheten att tilldela svenska medborgare svenska ordnar avskaffades 1975 hade framför allt Svärdsorden och Nordstjärneorden stelnat i sina former. Svärdsorden tilldelades mer eller mindre med automatik den som tjänstgjort som officer i försvaret under ett visst antal år. Nordstjärneorden fyllde en liknande funktion för bl.a. höga statstjänstemän. Detta är bakgrunden till att konstitutionsutskottet år 1973 (bet. KU 1973:27) framhöll att det belöningssystem som då tillämpades återspeglade en gången tids samhällssyn genom att ge uttryck för värderingar av samhällsinsatser enbart med hänsyn till tjänsteställning. Det påpekades också att reformen stöddes av de personalorganisationer som företrädde det övervägande antalet statsanställda.

Frågan om hur staten bör hedra personer som gjort framstående samhällsinsatser hade alltså på 1970-talet blivit närmast en facklig förhandlingsfråga för de statligt anställda. Den situationen framstår som märklig på flera sätt och till ett sådant stelt belöningssystem vill ingen komma tillbaka. Ordnar och medaljer ska inte ges rutinmässigt och formerna ska inte vara föremål för fackliga förhandlingar. Sådana belöningar måste självfallet delas ut efter en individuell bedömning av varje potentiell mottagares insatser. Om Svärdsorden och Nordstjärneorden åter ska kunna tilldelas svenska medborgare måste därför kriterierna moderniseras. De av KU 1973 anförda argumenten äger således inte längre giltighet.

Uttalandet från KU 1973 visar både att belöningssystemet behövde förändras och att tidsandan då var en helt annan än nu. Vid 1970-talets mitt ansåg många att det var olämpligt att hylla och tacka personer som utmärkt sig positivt på olika sätt. ”Du ska inte tro att du är något” och ”En ann är så god som en ann” är sentenser som sammanfattar samhällsandan. Som tur är har det nu åter blivit legitimt att lyfta fram goda förebilder och konstatera att vårt samhälle behöver människor som tar i lite extra, gör särskilda insatser. Det betyder inte att de på ett mänskligt plan är värda mer än någon annan människa, utan det betyder att de har gjort något gott för vårt samhälle som vi alla.

Det offentliga belöningssystemet fyller en viktig funktion. Det är betydelsefullt att visa uppskattning för personer som på olika samhällsområden gör framstående insatser, dels för att de förtjänar det som individer, dels för att vårt samhälle behöver människor som gör framstående insatser och därför har anledning att både tacka dem och lyfta fram dem som goda förebilder. Det brukar ibland påpekas att belöningar av detta slag är mycket kostnadseffektiva för staten – de kostar nästan ingenting, men värdesätts ändå högt av mottagarna. Ett trevligare sätt att beskriva samma iakttagelse är kanske att konstatera att

de flesta människor sätter stort värde på andras uppskattning och att då få en belöning å hela Sveriges och svenska folkets vägnar för en berömvärd insats innebär för de flesta att man hedras på ett sätt som inte kan mätas i pengar.

Sammanfattningsvis: Det behövs en utredning för att skapa ett modernt, offentligt belöningsystem som bättre uppfyller sina syften och som innebär att svenska medborgare kan belönas på samma sätt som utländska medborgare i enlighet med vad som anförs ovan. Detta bör ges regeringen tillkänna.

Annicka Engblom (M)